

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

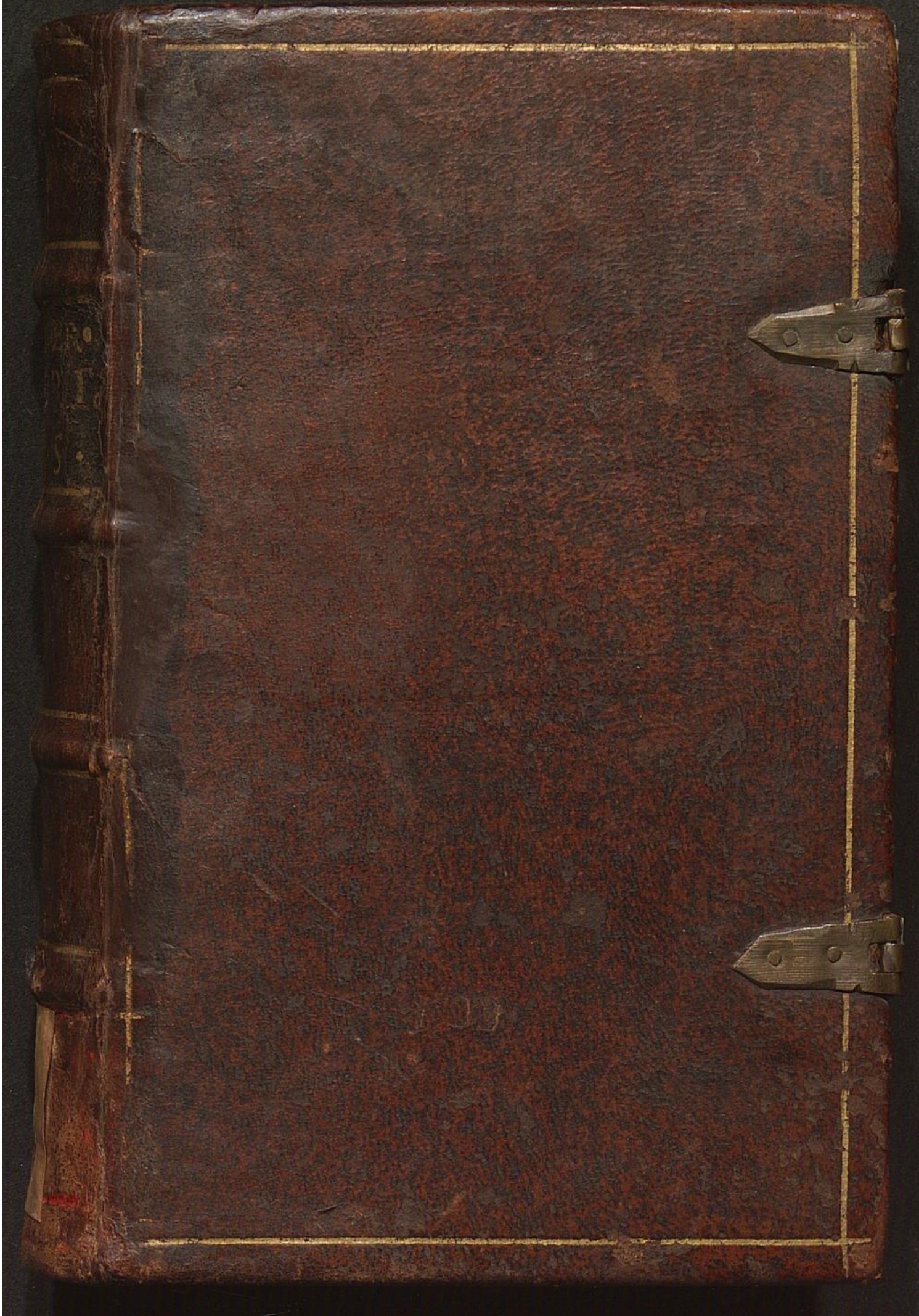
Universitätsbibliothek Paderborn

Redelijcke handelinghe

Hazart, Cornelius

1672

urn:nbn:de:hbz:466:1-34164

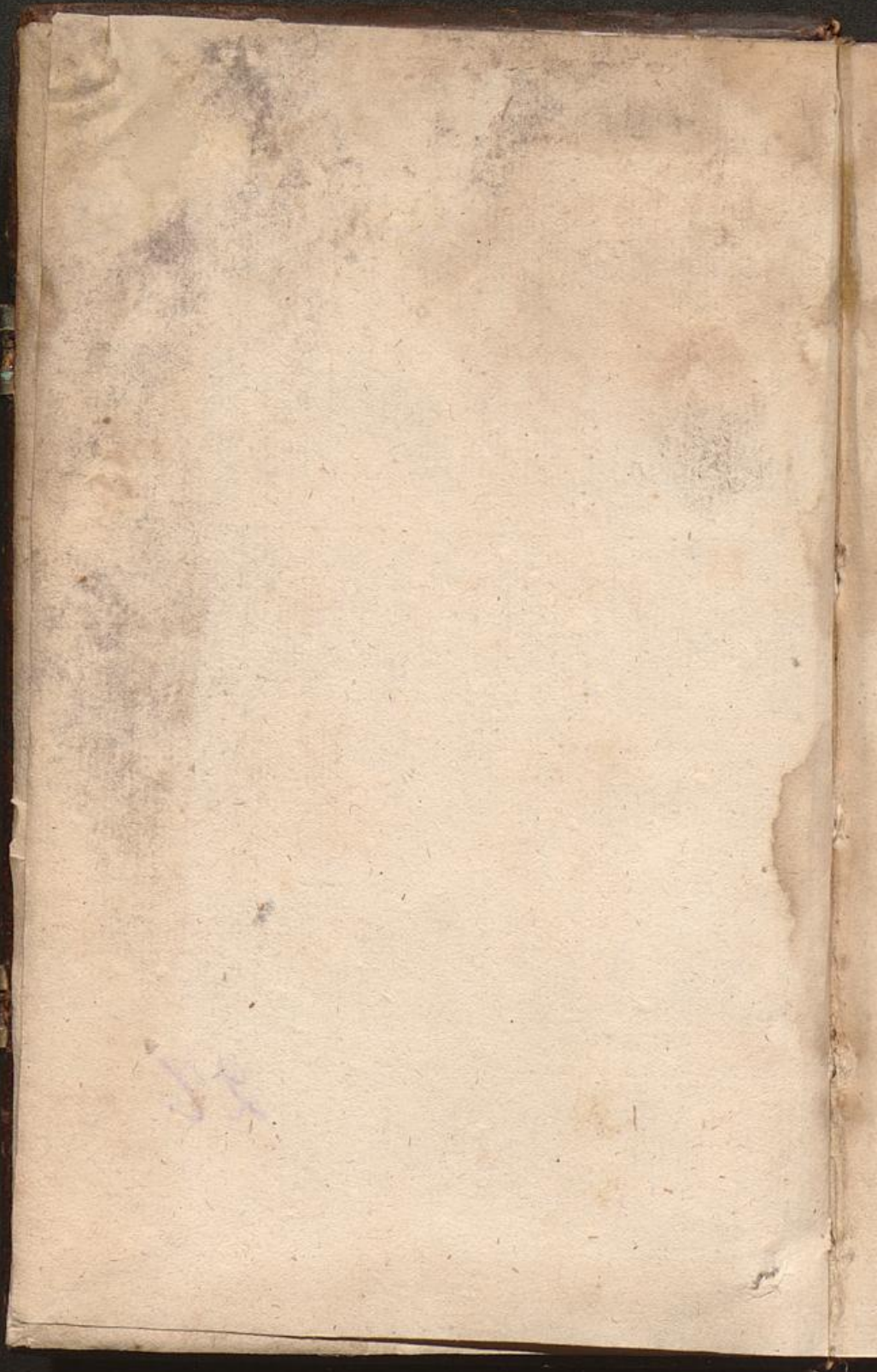

F. VI. 34.

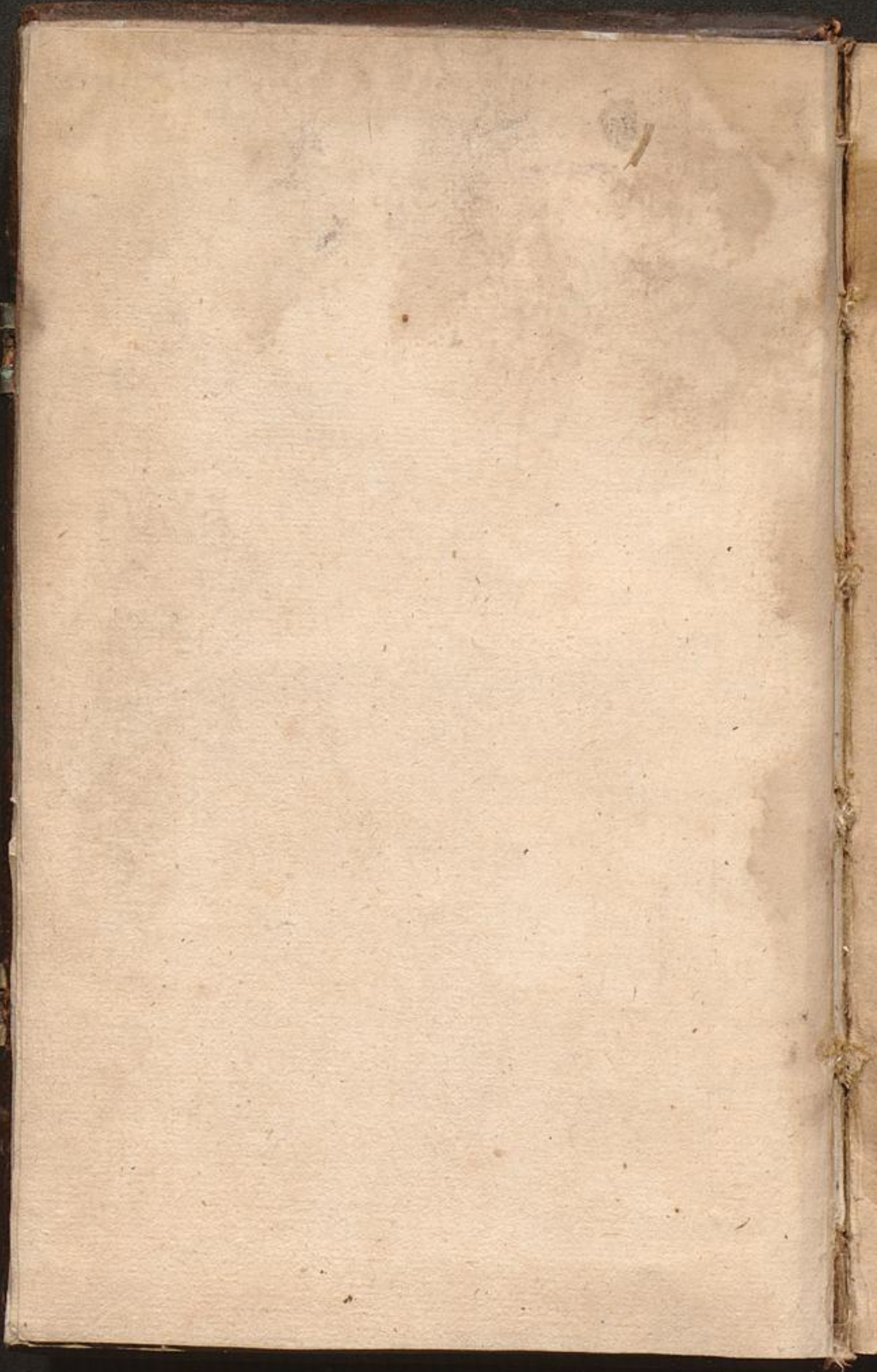
Vh. 6194.

27.

EERSTE VERVOLGH
VANDE
REDELYCKE
HANDELINGHE

VAN
P. CORNELIUS HAZART
Priester der Societeyt JESU

Met den Auctheur vanden

ROOMSCHEN UYLSPIEGEL
en sijne mede-maten
OVER HET
OOTMOEDICH VERSOECK

Dat sy onlanx ghedaen hebben om

PEYS ende VREDE
te hebben.

T'ANTWERPEN,

By MICHEL CNOBBAERT, by het
Professen-huys in S. Peeter, 1672.

ERSTE THEIL

RECHENKUNST

HANDELMATHEMATIK

VON MICHAEL CHORNER

BRUNNEN

IN BREMEN

BEI DER UNIVERSITÄT

VERKÄUFT

1773

ÖFFENTLICH VERBODEN

DRUCKEN ZU LASSEN

UND ZU VERKÄUFEN

1773

UNIVERSITÄT

BRUNNEN

IN BREMEN

A E N S P R A K E

Van den Autheur

TOT DE

Ghereformeerde Ghemeente

VANDE STADT

D O R D R E C H T.

Alderlieffte Vrienden.

TAls nu ontrent vier maenden gheleden dat
ick hebbe in 't licht laten komen een seker
schrift / ghenoemt / Redelycke handelinghe van P. Cor-
nelius Hazart met den Autheur vanden Roomschen Uyl-
spiegel &c. tot gheen ander eynde / als / om / op
sekerer wysighe ende redelycke conditten / toe te
staen het versoeck vā den Autheur des Roomschen
Uyl-spieghels, ende syne in-gespannen Me-maten:
Want in dat schriftje 't welck sy noemen: Het
overlijden vanden Antwerpschen Uyl &c. Pag. 12. seggen
sy wel expresselijck: Ick scheld' Pater Hazart quijt, en
soo hy swijght ick kan swijghen.

Deze woorden bebielen my wel / en daerom heft
ick se doech daetelijck op-ghebadt / om te toonen
mijne goede geneghentheydt die ick had tot den
PEYS: Doch / soo daer noch eenighe swarigheden
sekerden / die / mijn oordeels / tot boldoeninghe
van beyde onse Ghemeenten / moesten ghe-effent
afte gheslijt worden / soo ist dat ick die in 't kort /
by soome van conditien, op het papiet hebbe gestelt
in dat mijn boven-ghemelde schrift / ghenoemt
Redelycke Handelinghe &c.

Op nu den Autheur vanden Roomschen Uyl-spie-
ghel, ende syne mede-maten / het voorszegde schrift

in handen hebben ghecreghen / en weer ick niet;
dat weet ick wel / dat'er daerelijck / naer het upt-
gheven des selfs / eenighe exempelen naer die
ghewesten ghestiert zyn. Immers / daer is my
weynigh / ofte niet / aen ghelegghen : Want het
sy dat se het selve ghesien hebben / of niet / ick en
hebbe my niet ghenoech konnen verwonderen
als my over vser daeghen behandigh wtert een
nieww schryft ghesonden van Dordrecht, ende daer
ghedruckt sy Simon onder de Linde, met desen tytel:
Laetste Olyffel voor den Antwerpischen Uyl in doods
noodt &c.

Hiet sonder reden en was ick verwondert :
Want / indien se mijn schryft niet en hadden ghe-
sien / wat is hun over-ghekomen te schryben / ende
de saeke r'herneemen / eer se kosten werten of ick
niet en sou swijghen : Waer toe dan my dese con-
ditie ghestelt / swijght, ende wy sullen doek swijghen !
Onderruffchen sy daeren voort met de saeke / eer
se kosten werten of ick dese conditie aentferde / wa-
den se mijn schryft niet ghesien hadden.

Al saeken dat se het selve ghesien hadden / so
hebbe ick eben groote reden om my te verwonde-
ren / als ick eenen hoop Poeten, en Rym-dichters /
als monsters / en nacht-gheesten / wandelende in
duysternissen / sonder naem / ghemashtert / ver-
momfelt / met eenen ostrum, ofte Poetische furie,
ende met een schroomlijck ghebur / ende gebulder /
teghen my te dorzschijn sie komen / als of se my
souden verscheuren ende versinden.

Ich hoorre hun in den eersten aenhal met lug-
der kele schreeuwen en upt roepen : Onder alle die-
ren valt de onbeschaemtheit alleen in de menschen, onder
de menschen is niemant onbeschaemder als een Monick,
onder de Monjken en is niemant onbeschaemder als een
Jesuyt, onder de Jesuyten verdient Hazart den Prijs in die
deught.

Hier / om de waerheyt te segghen / en front ick
noch soo seer niet verstant : Want ick docht / oft
is puer kinder-werck / ende 't en heeft niet met
allen aen 't lijf.

Ick hoorde veel vallen en wonselen van Ha-
sen-aert, en Haz-art: Ick docht dit en gaet my niet
aen: Want mijnen naem en brenghet dat niet me-
de/ ende hier dooz wiert ick noch meer ghesterck
in mijne opnie dat het niet anders als eenen
hoop kinders en waeren / aen de welcke het ey-
ghen is malkanderen toe-naemen te gheben.

Ick sagh achter aen/ eenen grooten hoop sijn-
dichren staen: Ick docht dit sijn liedekens om op
de straten te singhen/ hier en hadde ick niet an-
ders te doen als eens te lachen/om dat my inbrel/
hoe geckelijck dat het sou staen eenen Predikant/
in de plaetse van eenen preeck-stoel / te sien staen
op eene scabelle / publykelyck op de merck / om
liedekens te singhen:

Ick hoorde eenen onder andere segghen: Onsen
Magister nostrandus, die soo ghelepen is in 't maeken
van argumenten, als eenen uyl in het wel singhen, die
maect hier een argument in prima figura, met naemen in
FERIO, ende concludeert, negative, dat onsen Predikant
niet en behoort van stock-singhen bevrydt te worden,
ten meesten deel maect hy argumenten in secunda figu-
ra, met naemen in FESTINO, hem selven seer haestende.

Toen docht ick wat is dit dooz een Quant/ die
hier soo spreekt: ofte wie is dien Magister Nostrandus
van den welken hy spreekt: dit lesse sagh ick ober
het hoof: maer ick docht/ dien Quant sal den an-
theur van den Roomschen Uyl-spiegel zijn die gedur-
righ argumenteert in BARBARA, CELARENT, en
BAROCCO: In Barbara, als hy erger spreekt dan
een Barbaer: in Celarent, als hy alle de voornaemste
stukken van sijne Darye verschijght die hy moeste
beantwoorden: in Barocco, als hy nu sijne colere
niet konende breken/ en niet meer bindende waer-
mede sich te beschermē/ sijn heele gal upt-braecht.

Maer als ick hun hoorde ober hoop/ en samen
upt-schreutwen dat den nieuwen broer Cornelis toe-
ghenaemt Haz-art, Jesuyt, soo onbeschaemt was als eenen
dollen ende als eene beeste, dat hy een Rossien wag/
sen meester-smeder van helsche leughenen, eenen groo-
ten

ren onbeschaemden leughenaer, die alle schaemte verloren heeft, eenen schaemteloos Iesuyt, eenen Uyls-kop, eenen dommen Iesuyt, een Snorcker, een leuter-bol, eenen lompen en stomp schrijver, Priester Kees, Keesje dreckvagher, Roem-gierigh Iesuyt, Uylen hooft, Hazen-Doctor, eenen loomen Uyl, een Asch-beir, blinden leydman der blinden, die een ander met quaet exempel voorgaet, verwaenden Iesuyt, &c.

Als ick sagh dat men my / met soo een schroomelijck gheraeg ende ghebinder / op 't lijf viel / soo riep ick : Holla ! wie dat ghe zijt / ghy hebt een ander booz / als ghe meynit : Want den aulheut hez Roomschen Uyl-spieghels, oft semande van sijne mede-maten upt sijnen naem / heeft my versoche om PEYS te maken / ick hebbe hem dit geerne toeghestaen / ende over vier maenden by gheschijfte ghestelt de condittien om ten effecte te kommen : onder andere heb ick in den eersten Artikel Pag. 9. ghestelt / dat ick gheerne soude vergheten ende vergeven alle de scheld-woorden en lasteringhen, die se voor desen teghen mijnen persoön uytghebraect hadden, jar / indien ick my ergens in dese materie missellen mochte misgaen hebben, daer toe te voren gheterght zijnde, dat ick uer mijne gaf om een beter, midts alles voort aen van weersijden vergheten wierde, ende sulcx niet meer en geschiedde. Pag. 13. 14. Wilt ghy van dese conditie niet toestaen / aengesien dat ghy niet meerdere surte / ende groontelijcker scheld-woozben nu aen-komt / als opt te bozen ?

Wat dunckt u nu / betmide vrienden van Dordrecht, van desen handel ? Ick bidde u stelt eens maer een wepigh alle passie van kant / ende ledt op het gonne ick u / in vrientdtschap / sal segghen.

Dat wijne Darrpe / my tot noch toe als eenen grooten schelder en lasteraer uytghekreten heeft / blyckt upt hoere schijften : dat sy seif in dit stuck alle maete te buyten ghegaen is / en kan niemant loochenen als die niet lesen en kan / ofte die niet lesen en wil : Daer ons nu nemen dat hier in / van weersijden sauten begaen sijn (siet wat dat ick /
uyp)

upt me dooghen / en goetheyt / haer toeghebe) is
 dit niet mijne beleeftheyt misbruycken / ende too-
 nen dat haer ghemoet vol galle van bitterheyt
 is / wanneer sy nu in hare lesse schryft / met bodde-
 ghe tijm- dichten en andersints / komen my up-
 schelden ende beschrijven / soo als ghy- leden hier
 hozen ghehoort hebt / niet teghenstaende dat ick /
 in mijne redelijcke handelinghe, my beerdich getoont
 hebbe om alles te vergheuen ende vergheuen dat
 se teghen my / in dese materie / misdaen hebben? is
 dit den handel van een redelijck mensch dat men
 doot de beleeftheyt / ende goede gheneghentheyde
 van een ander noch ergher woort? of meent ghy-
 leden misschien dat het gheene plaets en grijpt in
 de scepseleu Godts ten op- sichte van malkan-
 deren / het gheue Paulus Rom. 2. 4. in de Romeynen
 berispt ten op- sichte van Godt / te weten / dat se
 sijne goederteyentheyt misbruycken? Is daerom
 nu' oogh boos. seyde dien vader des huysghesins /
 om dat ick goet ben, Matth. 20. 15. Doch / 't kan we-
 sen dat mijne redelijcke handelinghe hun noch niet
 ter handt ghekommen en was / wanneer sy hun
 lesse vsmitch / ende bitter schryft teghen my
 smeeden.

C mach wesen / ende by soo verre het soo is /
 ick sal gheerne / oock alle die lasteringhen teghen
 my nu versch upt- ghebracket / laten gliffen / en
 dencken / 't is van te vergheuen / want de galle
 overliep hun; ende of se misschien nu ter tijt noch
 niet gherempert en waer / ick sal met dit teghen-
 woortich schryft eens beproeben / of de spreucke
 van Salomon: Prov. 15. 1. Eene sachte antwoorde breeckt
 de gramscap, sal konnen plaets grijpen in hunne
 ghemoederen.

Maer pemaent sal my misschien bragen / waer-
 om dat ick dit schryft den tijtel ghebe van eerste
 vervolgh? De reden is dese: Ick hebbe bemerckt
 dat mijne Partije / tot noch toe / ghelijck als loopt
 in 't woest ende wilt / dat is / dat se het meerdere
 deel van de booznaemste stucken / die se soude moe-

ten beantwoorden / laet onghemerck hieneen vaer-
ren / ende alleenlijck upt-kipt die 't haer lust ofte
belieft : Een is niet noodich verre te gaen om dit
booz de ooghe te sien : Haer leste schyft / ghesie-
neffens mijn Vreughden-bedryf (om niet te spreken
van mijn ander schyft / ghenoeemt den Dordrecht-
schen Predikant) sal het van selfs ende klaerlijck
upt-wyssen ; daer sult ghy-lieden behinden dat se
een merckelijck stuck ober-gheslagghen hebben/
staende pag. 16, 17. Item pag. 35. Item : pag. 40.
pag. 41. wederom : pag. 42. ende pag. 43. Somma / soo
boozders tot den eynde toe / sonder eens ren woort
te reppen van de selve daer-naer te beantwoorden.
Dit sijn nochtans allegaer stucken die tressen / al-
soo ick in de selve / naemelijck upt de schyftuere /
bewijse / dat alle de stor-redenen / die Partye
maecht in den Antwerpschen Uyl niet meer en be-
staen als de stelen en krucken die se my toe-ghes-
chicht hebben in het Laeste Olyffel. pag. 76.

Doch / alsoo ick nu leest / in mijne Redelijcke Han-
delinghe , hebbe gheseyt / dat Partyen in 't hande-
len vanden vrede / supst niet alle stucken in het be-
sonder moeten op wegghen / maect sommighe la-
ten gliffen / sal ick dit naelaten van soo vele
stucken / die Partye niet aengheraecht heeft / al-
leen upt liefde tot den vrede / mede laten passe-
ren.

Nochtans / om booztaen ordentlijck boozt te
gaen in het beantwoorden van alle die stucken / de
welcke Partye / in haer Laeste Olyffel , metter
daer op ghevadt heeft / en heb ick gheenen beteren
middel konnen bedencken / als stuck booz stuck
(indien se van de ghewichtichste sijn) ofte twee en
dyp saemen (indien se soo vrede verdedinghe niet
van woode hebben) elck met een besonder schyft
te beantwoorden : alsoo sal het ghebeuren. 1.
Dat Partye / sijnde bestoren tusschen sekere pae-
den / niet meer en sal konnen loopen in 't wile. 2.
Dat men lichtelijck sal konnen sien / of / ende waer
in / datse in ghebzeck blijft. 3. Het sal haer docht
lichter

9
stechter vallen / stuck booz stuck te beschermen als
bele te saemen. 4. Ten soude ander sintz noyt
gheen eynde van onse disputen sijn / noch appa-
rentie van byede.

Dit is dan de reden / waerom dat ick dit tegen-
woordigh schryft noeme / Het EERSTE vervolgh van-
de Redelijcke Handelinghe &c. Om dat'er het TWEE-
DE, DERDE, ende soo boozts (nare abenant de
antwoorden die ick sal krijghen) sullen op-vol-
ghen.

Het stuck / dat ick hier in dit eerste vervolgh, op-
batten sal / is het ghene / daer Parpe in haer laet-
ste Olyffe Pag. 10. 11. 12. ende Pag. 78. soo veel
spoochts ende gherichts medemaectt / dat allez
boozt my schijnt verlozen te sijn / ofte / om te ghe-
bruycken haere maniere van spreken / als of den
Antwerpschen Wyl, och arm ! den lesten doot-steeck
in hadde ghecreghen / ende daer mede henen sou-
baeren / met den Droes tot de eyndeloose smerten der
hellen.

Ick sal dan / opnemen d'argumenten die Par-
pe inghebzaecht heeft over het Decretum Gratiani,
Leest / beminde bytenden / maer sonder eenighe
passie / en let'er op / indien 't u belteft / wie van
onse heyden / tek / ofte mijne Parpe / hoort-aen
plichtich sal sijn van bulderen / schelven / of la-
stieren.

VOLLE

VOLLE
BEANTWOORDINGHE

Van d'argumenten die Partije in haer
laetste Olyffel PAG. 10. ende 78.
ghestelt heeft over't De-
cretum Gratiani

DISTINCTIO XXXIV.

EEr ick noch tot de saech self komme / moet
ick te bozen hier wederom toonen hoe rede-
lijk dat ick met mijne Partije wil handelen, ende
dat ick gheene kraakeken wil upt. soecken of maec-
ken ober 't kllenen van ergens een Grieken-hapz/
ghelijck de oude Romeynen plachten te spreken.

Ick hadde in mijn Vrengliden-bedryf pag. 10 ght-
sept dat Partije in den Antwerpschen Uyl. op d'eer-
ste byf reghels / een openbaer leughen hadde ge-
stelt / segghende: dat ick noyt in 't minste gherept had-
de teghen een schrift van Arent Montanus; ghenoecht
Aenhanghsel op de vlucht uyt Babel: Hier op seght nu
Partije in het Laetste Olyffel pag. 8. Dat Arent Mon-
tanus dit soo aen hem hadde gheschreven, ghelijck het
staet in den Antwerpschen Uyl: waer op hy dan boop-
der seght: D. Montanus kan dit verantwoorden soo
't hem goet duncken sal.

Seet wel: soo valt dan dese leughen / op den
hals van D. Montanus, want die wist wel contrarie/
alsoo ick ten vollen verskert ben dat mijne ant-
woorde op sijn vlucht uyt Babel, hem self in han-
den is ghelevert gheweest / hy mach het loocher-
nen soo veel als 't hem belleest.

Dit soo wesende / soo neme ick d'excuse / die
den auther van het Laetste Olyffel, hier ober doet /

om sich te verschoonen / seer gheerne aen : sck en wil niet disputeren of het oock inder daer soo is / ghelijck hy seght / oft niet : want / schoon het soo niet en waer / het t'is ten minsten eenen aerdigen hondt om sich up te hrobbde te helpen / den welcken wel verdient dat men hem booz onnoosel berlaere / ende de heele schult legghe op **Mijn-Heer den Medikant van Schoon-hoven**, Arent Montanus.

De dyp stuyckens / die hier op / in het laeste Olyffel volgen pag. 9. sal sck bequaemelijcker bewaeren tot mijn Tweede vervolgh, om datse saemert gheboeght sijnde / een schijst appart mogen maeken. **Ick komme dan tot het princepael.**

De questie is / of in onse gheestelijke Rechten, ofte in het Decretum van Gratianus, Dist. 34. dese woorden te binden sijn / die Partje in den Antwerpschen Uyl pag. 13. booz gheselt heeft te weten : Die gheen vrouw en heeft MOET in de plaetse van de selve een bysister hebben.

Ick hebbe hier op geantwoort in mijn Vreughden bedrijf pag. 22. dat het onbeschaemdelijck ghesloghen was / dat'er yet sulcx in 't Decretum Gratiani Dist. 34. te lesen oft te binden is / ghelijck heet blyckt booz de ooghen / in dyp verscheyden byucken die sck boozt ghebracht hebbe:

Hier schiet Partje in Colere / ende roept / dat sck eenen onbeschaemden schelder, lasteraer, bedrieghet en leughenaer ben.

Holla! **Mijn-Heer** / al soetsens / sonder passie ofte Colere / t'eu is nu booztaen met geen schreuwen te doen / laet ons al stillekens boozt-gaen / ende eens hoozen hoe ghy bewijst dat ick eenen schelder, lasteraer, ende leughenaer ben : bringht by uwe Protocolen op het rapsijt / maer sonder hulderey / op dat wy malkanderen in reden moghen verstaen.

Ghy seght dat ghe vier verscheyden oude byucken van Gratianus nae ghesien hebt : Een van 't jaer 1506. tot Parijs in Quarto : een ander van 't jaer

1548. mede tot Parijs in Quarto: Een derde van 't
jaer 1498. te Venetien in Octavo: ende een vierde van
't jaer 1493. tot Neurenbergh in Folio, ende dat ghe
in allegaet/dese woorden ghelesen hebt: Die gee
ne vrouwe en heeft MOET in de plaetse een bysister
hebben: Ist niet soo? hebben allegaet die oude
drucken niet dese woorden: soo neen? soo en ko
men dan alle dese Drucken hier niet te passe: soo
sae? soo moet ghy my dan een bytenschap doen:
Ick soude gheerne weten de naemen van de druc
kers / die dese vier boozsepde boeken ghedruckt
hebben: want / al-hoe-wel dat het somtijden ghe
beurt dat'er in oude boeken de naemen van de
druckerz niet upt-ghedruckt staen / 't waer won
der dat se jupst in die vier boeken saemen souden
berwegghen sijn / naemelick in de songhe van 't
jaer 1506. ende 1548. van de andere twee mochten
sp wel/volghens de ghewoonte vier tijden / asht
ter aen staen: D. E. sal beltehen my die naemen in
sijne antwoorde / ober te senden / ofte te kennen te
gheben wat'er van is. Middeler tijt laet ick in 't
midde of in alle dese drucken te lesen is het ghene
ghy seght: want / al-hoe-wel ghy pag 15. seght / dat
ghy u niet in-beelden en kont, dat ick dit niet en soude
gheweten hebben, of konnen weten, indien ick ghewilt
hadde: Ick segghe ende protestere dat ick noyt
daer van de minste wetenschap en hebbe ghehad /
alsoo wy hier in ons huys soodanighe drucken
niet by de handt hebben / ende Antonius Augustinus
my toens onbekent was / die my / niet meer als
ober vier daeghen / naer dat ick uwe citatie had
de ghesien / van eenen goeden bylent is aenghetwe
senghetweest: Ghy mooght my ten minsten hier
in soo veel gheloof gheben / als ick u selve / hier
vozen ghegheben hebbe op den bytse van Mon
tanus.

Ad rem: Ghenomen ghy hadt in die vier oude
Drucken dese woorden ghelesen: Die gheene huyl
vrouwe en heeft, MOET in de plaetse vande selve een
Concubynne hebben: waerom beschuldicht ghy my
van

van lieggen en lasteren om dat ick gheseyt hebbe
dat er niet sulcx te vinden noch te lesen en is in de
teghenwoordighe Drucken? moet ghy niet be-
kennen dat dit waerachtich is? blycht het niet
klaer upt de Drucken die ick u booz-ghestelt heb-
be in myn Vreughden bedryf pag. 22? Moet ghy my
oock niet bekennen dat ghe in den Antwerpischen
Wyl pag. 13. uytzuckelijck ende alleenlijck spzeecte
van den teghenwoordighen tijt / segghende: In
de Roomsche Kercke WORDEN gronden gelept
van een roekeloos leben? seght ghy niet / uwe Re-
ligie DOET dat / als se leert dat men in de plaetse
van een huysvrouwe eene bysitter moet hebben? Siet
dit niet altemael op den tegenwoordigen tijdt? Ware
in dan kan ick gheloghen hebben / als ick / vol-
ghens het uytgheben van utwe eyghen woorden/
gheseyt hebbe / dat er in de Drucken van onse tij-
den niet sulcx te vinden en is / ghelijck het blycht
booz de ooghe?

In stillekens als een man / dat ghe hier niet en
gaet met eene surte upt-roepen en rieren booz
utwe ghemeente: Hoozt ghe wel / mannen? den Le-
sue bekent dat die woorden: Die gheene huysvrouwe
en heeft &c. in de oude Drucken ghestaen hebben/
maer nu komt hy hier hoozt / en seght dat men
spzeecht / niet van den ouden / maer vanden tegen-
woordighen tijdt / siet hoe dat men de menschen
bedreghet.

Ick segghe noch eens / laet ons sonder vasse
boozgaen: Tot noch ise en heb ick niet bekent
dat die woorden in de oude Drucken te vinden
sijn: wat ick daernaer sal doen / salmen sien: maer /
uyt dit pas / moet ick D. S. een kleyn braeghsken
boozhonden.

Seght in eens / Mijn Heer: waerdt saken dat ick
u soo seyde: In den Bybel van de Chereformeerde
Kercke / sijn glossen ofte acurekenninghen / een
deel / Mechanike; een deel Boefachighe; andere God-
loos, ick ben wel verseker dat alle utwe broeders
en susters daerelijck tegen my souden uytroepen /
dat

dat ick schelde / lastere / bedrieghe / ende lieghe / om
dat'er niet sulckz in haeren Bybel te vinden en
is.

Maect saken dat ick alsoer hun booz den neug
lepde eenen hoop oude Bybels van de Gherefor-
meerde, (ghelyck ghy my voort-brenghet hier ou-
de drucken van Gratianus) en dat ick hun up die
wilde betwijfen dat ick de waerheyt gheseyt heb-
be / en sy ghelogen (ghelyck ghy doet ten op-
sicht van my) my soudert ten minsten ghelyck
staen / is het niet waer ?

Kom dan : ick spreke u nu aen met uwe eygen
wooz en Pag: 10 : Ick nemme hier de heele werelt tot
ghetuyghe, ende bysonderlyck alle uwe broeders en su-
sters, de welcke indien sy de saecke eens overleydt, ende
andere editien of drucken van haere Bybels naeghesien
hadden, die voor den teghenwoordighen Bybel gheweest
sijn, sy en souden het niet loo secht niet laeten liggen,
ende loochenen eene saecke die klaer is.

Want daer is eenen ghereformeerden Bybel /
ghedruckt in 't jaer 1579. Tot Delft by Albert Hen-
dricksen woonende aen t' meerk-velde / in Octavo :
Een ander van 't jaer 1586. by den seluen / oock
in Octavo : een derde van 't jaer 1582. by den sel-
uen / in Octavo : een vierde van 't jaer 1581. Tot
Delft by Cornelis Ianssens. woonende in de brete
hijne / in Quarto daer alle dese volghende glossen
oft senterekeninghen met klare woorden staen
op den kant.

1. Op Nehemie Cap: 3. v. 5. staet: Deux aen en heeft
niet, six cincq en gheeft niet, quater dry die helpen
vry.

2. Proverb: Cap: 19. v. 16. op dese woorden: Die
de gheboden veracht sal sterven, staet. Hy komt meeter
kans in de handen ende aen de galghen.

3. Proverb: Cap: 21. v. 13. op dese woorden:
Den lyaert seght: daer is eenen leuw. Staet: Dat
sijn alle traeghe predikanten en regenten ghesinne die den
vos niet byten en willen.

4. Bylach, Cap: 6. v. 13. op dese woorden: Die maect
hem

hem vele vrienden &c. staet: Vrienden in den noot dier
gaen, vijf en twintich op een loot, sal 't nu een hart staet
sijn, soo gaet haerder vijftich op een Quentyn.

5. Syrach. Cap. 19. v. 3. op dese woorden: Kry-
ghen motten en wormen, staet/ dat is/Francoisen, Luy-
ten, ende andere kranckheden der bedelaeren.

6. v. 6 op dese woorden: wie hem verblijdt in sijn
sehalckheydt &c. staet/ ghelijck Vylen-spieghel, vincen-
tius de Pape van Kaelenbergh.

**Sijn dit niet een deel Mechanike ofte Boefachtige
glossen?**

7. Ilaia Cap. 3. v. 18. op dese woorden: Komt, laet
ons samen sichten, staet: Godt moet altoos onrecht doent
wy zijn doch vroom, waarom straf ghy ons dan soo
hard de straffe en is immers onse schult niet. **Is dit
niet godloos?**

**Ik verwyfde de glossen die in de boezeyde
Bybels hier en daer staen/ ghetrocken byt Eyp-
deniche Boeken / en andere soctantighe schrybers.**

**Woght hier noch by / den tyden druck van
't jaer 1597. Dit Dordrecht by Isaac Ianss: Caen, en
Thomas willemien van Onen, daer ghy alle de selbe
glossen sult vinden/ behalven op Nehemias. 3. v. 5.**

**En / op datghe niet en soue loochenen dat dit
oprechte ghereformeerde Bybels ghetwess sijn/kerst
de voorreden de welke staet booz den Druck van
't jaer 1581. by Cornelis Ianssens, daer sult ghy vrin-
den tot bymael toe dat men de Geneefsche over-
settinghe verholst heeft / ende alle dese booz-
goerde Bybels sijn niet en over een / ergo alle
dit Bybels sijn ghereformeerde ghetwess.**

**De Staten van Hollandt en Zeelandt hebben oock
hier over het Genee plegghen een Cornelis
Ianssens Boeck drucker te Delft, ende een Peeter
Veshagen, Boeck drucker te Dordrecht, dat se de
boezeyde Bybels verwochten te drucken: Ghe-
gheven in den Haghe, onder 't zeghel van de Staeten
den 30 Junij Anno 1579. ende tekenint C. de Rech-
tere.**

**hier de nensens / bekent Cornelis Ianssens inde
Voor**

18
Voor reden dat hy den selven Bybel ghezucht
hadde in 't jaer 1562.

Hier en valt dan niet op te disputeren of alle
die Bybels/die d'een upt d'ander ghezucht sijn/
oprechte ghereformeerde Bybels gheueest sijn/
want de approbatie van de Heeren Diaeten/ende
nae volginghe vande Geneesliche oversettinghe
wijssen de saecke self upt.

Daer en is oock niet aen te twyffelen of die
boozepde glossen sijn vande Ghereformeerde Ker-
cke booz goet ghekeurt ende aen ghenomen ghe-
meest:want de lauckhepdt van tijt wijst het upt/
alsoo dit gheduert heeft / van het jaer 1562. tot
1597. ende blyuen twyffel noch langhet / indien
men maect auder exemplaren koste bekomen/op
welcken tijt de Ghereformeerde Kercke de booz
sepde Bybels ghezuyckende / noot sakelijck die
glossen met de daer selve aenbeerdet heeft.

Wat is tot hier toe. Hoe sulc gh'het nu hier
maken / Mijn Heer / Ick hebbe u beschriftelike
van leughen / om dat ghe / sprekende van den
teghenwoordighen tijt (ghelijck vnde eyghen
woorden glat uptgeuen) gheseyt hadt / dat in
het Decretum van Gratianus staet / dat // die gheene
Huyf vrouwe en heeft / in de plaetse vande selve /
Byster Moer hebben / ghy self hebt nu booz eenen
oubeschaemden leughenaer uptgheruyt / om dat
dese woorden / soo ghy seghe / in hier onde Duce-
ken van Gratianus te vinden sijn.

Nu braegh ick : of ghy / met uwe broeders en
Susters / met recht my niet en sout van leughen
beschuldighen (oft / om sachter te spreken / van
eenen groben missagh) / wanneer ick hun soude
segghen dat in den Ghereformeerden Bybel /
alle dese boozgaende glossen te vinden
sijn : Blyuen twyffel in souden niet re-
den my upt moghen roepen booz een leughenaer
ofte bedzieger : want 't is inder daer valsch dat
ter in den Ghereformeerden Bybel / soodanighe glos-
sen te lesen sijn : 't selve heb ick ghedaen / vanden
op.

opsichte / om dat ghe soodanighe dinghen in't
Decretum van Gratianus wilde hebben / die der met-
ter daet niet en staen. Wat heb ick dan hier in
misdaen?

Ghy seght dat ick selve gheloghen hebbe / om
dat ghe die woorden die gheene huysvrouwe en heeft
&c. in hier oude Drukken van Gratianus ghelesen
hebt: seght nu eens ter goede trouwe / soude ick
wende utwe broeders en susters / mogen upschel-
den booz leughenaers / wanneer sy my ouden
loochenen dat soodanighe glossen in hunnen
Bybel staen / als ick hun soude toez-
nen dat se in de oude Ghereformeerde Bybels
te vinden sijn? wat seght ghy? t'is seker dat
neen: want die boozsepde glossen en sijn inden
Ghereformeerden Bybel niet daet niet te vinden /
alhoewel sy in de oude Bybels hebben ghestaen:
ghelijck oock die woorden / die gheene huysvrouwe
en heeft &c. in e Decretum Gratiani niet daet niet
en sijn / alhoewel sy / ghelijck ghy seght / in som-
mige oude Drukken ghestaen hebben. Wat
dunckt u? zeylen wy tot noch toe / niet ghelijc-
kelijck op?

Ghy sult my vraeghen / of ick dan bekenne dat
die boozsepde woorden / altemet in Gratiano ghe-
staen hebben? maer ick sal u vraeghen / of ghy my
bekent dat de Woben ghemelde glossen altemet
in utwe oude Bybels ghestaen hebben? indien
ghy het loochent: Ick kan u booz de heele we-
reldt / met de hoeken self / die ick by de handt
hebbe / overtuyghen van valschedt; indien ghy
het toestaet / seght my / wat is'er onghepinder /
het Woordt Godts te besmenren met soo vuple
ende godloose aentreckeninghen / ghelijck utwe
booz-onders ghedaen hebben / ofte wel / het De-
cretum van Gratianus dat by ons / gheene meerdes-
re / als menscheijcke auctoriteyt heeft buyten
de leer-stucken van het gheloof?

Ghenomen dan / ick stond'et u toe / dat die
woorden altemet in Gratiano ghestaen hebben.
B wat

mat hebt ghy ghelouwen? niet anders / als dat
 ick i segghen sal: Siet op u seluen / ende en ber-
 wi. aen een ander niet / daer ghy self buyl ende
 plichtich in sijt.

Daer en boben / sal ick u hzaeghen: waerom
 heeft d. Synode van Dordrecht, ofte wie der mocht
 mede besich gheweest sijn / die oude glossen in den
 Ghereformeerden Bybel achter ghelaten? want
 ofte in waren wel / ofte niet? waeren se wel?
 waeren se dan uptgheschapt? waeren se niet
 wel? wie en sal niet segghen dat se lossich ghe-
 daen hebben de ghene die een saecke / die niet
 wel en was / hebben verbeterd? denckt het selue
 van 't Decretum Gratiani: Alsoo zeyden wy noch
 gheduerigh ghelijckelijck op: behaluen dat uwe
 oude glossen het Godlijck woordt hebben onteert /
 en de onse / indien het soo is / alleen in een men-
 schelijck Decreet hebben ghestaen.

Ick verlanghe te hoozen wat onderschept dat
 D. E. hier sal maecten tusschen het een / ende het
 ander: want hier is al eenen meerderen knoop
 mischien als ghe wel meynt. Middelerijt laet
 ons al voorzgaen.

Ick hebnde dat ghe in Pag: 12. 13. noch een
 lenghen of twee op den hals gheerne sout
 dzin gen: want ghy seght / dat ick de woorden
 van Gratianus, van my byghebrocht / soude veran-
 dert hebben. Ick soude gheerne weten waer
 in.

Seght ghy dat de woorden / die ick allegere-
 tr. en ander Capitel staen / als de ghene die
 ghy self gheallegeert hebt: mijne souden staen
 cap: 2. die, ende de uwe / soo ghe seght / in t'op-
 schrift van cap: Isqui, ende Cap: Christiano.

Dat bekenne ick: maer dat ick hier soude
 gheloghen hebben dat ontkenne ick: Siet nlven
 Antwerpschen Vyl in Pag: 13. daer sult ghy / ende
 alle die lesen konnen / klaerlijck sien / dat ghe niet
 eens en vlyt van eenigh Capitel in het besonder
 noch van Isqui, noch van Christiano, maer alle-
 lijck

lijck stelt Distinctiōe 34. in het gemeen / sonder
meer: hiermede gaet ghy in / byuten twyffel / de
heele ruytende bande boozsepde Distinctie, soe der
in te bepaelen op dit ofte dat Capittel in het be-
sonder; dat is ghewijs volghens ulwe citatie:
Ergo wannecet ick in de heele distinctie niet en
bont dese woorden: Die gheene huysvrouwe en heeft,
moet inde plaetse vande selve eene bysitter hebben, ende
dat ick ter contracten / inde boozsepde Distinctie,
inde glossen van Cap: Christiano. lii: C. vort staen:
Men magh gheene concubynne hebben, ofte / gelyck
ghy sprecket: Dat en is niet geoorloft, hadde ick niet
meer als ghenoechsaem volbaen op ulwe citatie/
ende bewisen het ghene ick bewijfen moest: waer
in bestaet dan hier mijne leughen? dat soude ick
gheern eens sien.

Ghy seght 2. dat ick de woorden verander
hebbe: want / seght ghy / in Gratiano staet: Concu-
binas habere non licet vobis, dat is / Ten is V. LIEDEN
niet geoorloft Concubynnen te hebben, ende ick segge
dat'er staet / men mach gheene Concubynnen hebben.

Ute bytent / ghy sijt soo verblint ghetweest
door ulwe colere / ende inghenomen door ulwe pas-
sie / dat ghe niet en hebt ghesien dat ghe u selven
hier verwerrde in't net 't welck ghy in wilde ge-
bet het hooft trecken: want nu ghebypcke ick
ulwe eyghen woorden teghen u / ende segghe
ulwe woorden die gy in Gratiano by-bzenght / staen
in den Text van Cap. Audite, ende mijne staen in
de Glossen van Cap. Christiano lit. e. Soude ick hier
mer recht gheen nae-duncken moghen hebben dat
ghe selve bedroggen hebt / aenghesien dat ghy
schijnt den heelen Text wel door-snuuffelt te heb-
ben?

Doch/dit ober-gheslaghen: seght in eens wat
kracht siet ghy in dit woordken Vobis, ofte V.
Lieden? tot wie wort hier ghesproken? wat booz
Concubynnen worden hier verboden: sprecket eens
klaer in ulwe antwoorde op dat een peder mach
sien hoe dat ghy u eyghen selven bevecht.

Tot hier toe hebben wy ghediffuteert alleen
 ober de seyoze der Woorden: Nu is het tijdt dat
 wy kommen tot het merck ende gront vande
 sachte.

Ich houde dan als noch booz vast/ ende blijbe
 by het ghene tek ghevoert hebbe in mijn vreugh-
 den bedryf, te weten / dat ghe of schandelijck be-
 draghen/ ofte eenen groven mislach gedaen hebt/
 (want het woort be-en/liegen, en sal ich t'uwen op-
 sichte, soort aen niet ghebruycken) laet ons eens
 sien.

Booz eerst: ist saecken dat'er in de oude bruc-
 ken (volgens u segghen) staen dese woorden: Die
 gheene huysvrouwe en heeft, MOET in de plaetse vande
 selve eene bysitter hebben: ick braegge/ van wie/ ofte
 aen wie/ wort hier ghesproken?

Een van utwe sijn-dichters in't laetste Olyffel
 pag. 78. antwoort hier op aldus: Dat self de ghee-
 stelijckheyt, berooft van echte vrouwen, bysitten hebben
 moet in plaetse van te trouwen.

Wat is dit te segghen? Sond'er opt ghebodert
 sijn gheweest aen onse Gheestelijckheyt, By-sitters te
 hebben / in de plaetse van huyshvrouwen (want
 herghene datmen MOET doen / ghelijck onsen
 Rijn-dichter spreekt/ is een ghebode) dat en heb-
 be ich noyt mijn leven ghehoort noch ghelesen: ter
 contrarien/ ick lese/ in't Decretum van Gratianus Di-
 stinct. 81. Cap. Oportet. dat het eerijcs aen de Priesters
 verboden was / selfs niet vrouwen saemen te
 woonen/ ende de ghene die sulcx souden doen/ dat-
 men se soude stellen npt haere weerdicheyt: Item
 Dist. 82. Cap. proposuisti dat Priesters ende Diakens/
 die niet en onthouden van vrouwen / souden
 betrouwen worden van alle kerckelijcke eere/ alsoo se
 een ampt bedienen, gelijk daer by wort ghevoeght/
 'T welck door d'onthoudinghe alleen, moet vervolt wor-
 den. Item/ Dist. eadem Cap. presbyter wort gheseyde
 Eenen Plecker die hoererye sal ghedaen hebben, moet
 volghen de Canones vande Apostelen af ghesedt worden:
 ofte, indien hy in de soude niet en blyft stecken/ he
 wort

worden eben-wel groutwelijke penitencien opge-
 leydt/die/in dat selve Capittel, besouderlyck op-ge-
 telt worden. Item Dist. 88. Cap. Fornicari, wort van
 alle menschen gheseyt in 't ghemeen / dat het noyt
 gheoorloft en is te hoereren. *Glossa lit. b.*

Wel hoe? was het eertijts verboden aen de gee-
 stelijckheit selfs met vrouwen te woouen; was het
 hui belast sich t'onthouden van vrouwen op pe-
 ne van ghesedt te worden vpt hare weerdicheyt?
 en sal ons pemaunt/b'en weet niet wie/soo rouwe-
 lijk komen segghen/dat volghens de Rechten onse
 gheestelijckheit MOET bysisters hebben in de plaets
 van eene huysvrouwe?

Doozdet's: werden de gheestelijcke/die hoerere-
 den/ om dese sonde soo groutwelijk ghestraf/ dat
 se by maenden lanck / af-ghescheyden sijnde van
 alle gheselschap/ moesten daeghelijcx/ van den ee-
 nen about tot den anderen/ vasten te water ende
 te broode etc. ghelijck men kan lesen *Cap. presbyter?*
 Seght het Decretum Gratiani, dat het noyt aen pe-
 mant gheoorloft en is te hoereren? En sal pemaunt
 aen de simpele menschen hier willen wijs-mae-
 ken dat in ons Decretum staet dat de geestelijckheit
 MOET bysisters hebben / daer het onghelijckelijck
 ergher is eene bysister te hebben, als enckelijck te
 hoereren.

Ich bekenne dat dese stoutcheyt van sulckx te
 segghen/ soo grootelijcx niet te achten en is/ om
 dat se vpt de herffenen ende peune ghebloept is
 van erghens een lichtbeerdich Doet / ofte klug-
 pel-beers-macker/ die/ volghens Horatij segghen/
 sich de vryheyt aen nemen van alles te besieren
 dat haer in 't hooft komt: Nochtans soo betryf-
 se ick niet rechte / hier over bewijs / ofte goede
 bekentnisse dat het versiet is: want/ghenomen
 daer stont: Die gheene huysvrouwe en heeft, MOET
 eene bysister hebben: waer staet het dat dit wort ge-
 seyt van de Gheestelijckheit? wijs mi te worden
 aen: ofte / in dien ghy dat niet en kont v. (siet
 wat dat ick u toe-ghebe) proest of gh. daer
 vpt/

upt/ ten missten dooz consequente kont trecken.
Dit zy ghezept tot onsen kluppel-veers dichter. Ick
komme wederom tot den aughten van het laefte
Olyffel.

Mijn Heer : Ick soude gheerne weten/wat D. C.
dooz hadde / wanneer ghy in vlien Antwerpseken
Uyl pag. 13. dese woorden op het papier stelde : Die
gheene huysvrouwe en heeft , MOET in de plaetse vande
selve eene bysuster hebben ? Tot wat eynde hebt ghy
dit hooz ghebracht ? ofte wat wilde D. C. hier-
mede betwijfen ?

Ghy sult my seggen : mijne woorden sijn klaer:
ick bidde u laet-se ons eens hoozen/ seght-se eens
op.

Sy luyden aldus : De Religie en dooght niet wan-
neer daer in. gronden worden gheleght van een roeke-
loos, onghebonden, ende onkuys leven, ghelijck de Room-
sche Religie doet : Die gheene vrouwe en heeft, seght
Gratianus, MOET in de plaetse vande selve eene bysuster
hebben.

't is soo : Dit sijn utwe woorden / upt de wete-
ke het klaerlyck blyckt dat ghy/ met die spreuke
van Gratianus, anders niet hooz-ghedadt hebt / als
te bewijfen dat de Roomsche Kercke gronden leght
van een roekeloos, onghebonden, ende onkuys leven:
Dat dit utw' eenigh hooz nemen gheweest is / en
kent ghy nu niet ontkennen / want utwe eyghen
woorden sijn klaer. Hier wilde ick u hebben/om
te toonen dat ick reden hebbe ghedadt om teghen
u upt te vallen ghelijck ick ghedaen hebbe: Nu
ist my al't selve of'er in het Decretum staet/MOET,
ofte MACH, stelt ende neemt dat ghe wilt / ick sal
u upt het Decretum self/ende upt utwe eygen wooz-
den gaen overuyghen/ dat ghe/schandelijck ofte
ghemist, ofte de menschen bedroghen hebt : Indien
gh'het niet gheweten en hebt dat ick wil segghen/
soo hebt ghy ghemist, indien gh'het gheweten hebt/
soo hebt ghy de menschen bedroghen.

Ick bzaeghe u hooz eerst : Hebt ghy niet ghe-
weten dat het Decretum van Gratianus groot onder-
schept

seheyt maectt tusschen Concubynen en Concubijnen?
 Dit onderscheyt staet'er klaerlijck upt gedzucht.
 1. In de glosse van *cap. Is qui lit. a.* sult ghy binden
 dese woorden: T'en was op dien tydt niet toe ghelaten
 alle soorten van Concubynen te hebben: waerend'er
 bescheppen soorten: soo was'er onderscheyt tuss-
 schen de eene Concubyne ende de ander: Dit blijcke
 nock upt *C. 32. Quast. 2. Cap. 5.* daer gheseyt wort:
 De Concubynen die voor eenen tijdt ghebruyckt worden,
 alhoewel sy versaelen om kinders te teelen, en maeken
 haer Concubinaetschap niet wettich. Waer op de glos-
 se seght: Sic è contrario, dat is/ Concubynen die voor
 altijt ghebruyckt worden, ende versaelen om kinders
 te teelen maecten haer Concubinaetschap wettich: volgt
 dan dat hier booztijts eene soorte van Concubynen
 was/ die wettich, andere die onwettich waeren: dat
 blijckt klaer upt het ghenoeemde Capittel ende sijn
 Glosse.

Wilt ghy nu noch staende houden dat se inder
 daer gheene huysvrouwen en waeren? leest dan
 het gheue daer staet in de verklaringhe vande
 Glosse, Concubina *lit. l. neffens het cap. Omnibus servis.*
Distinct 34. daer sult ghy binden dese woorden: Die
 wort hier gheseyt ofte verstaen eene Concubyne te sijn, de
 welke sonder instrumenten der wetten vereenicht is/ ende
 aenghenomen wort met eene houwelijcksche (conjugali)
 affectie: Dese affectie maectt haer huysvrouwe (conjugem)
 maer de wet noemtse Concubyne.

Wilt ghe noch meer? leest *C. 32. quast. 2. c. 6.*
 Daer staet inde Glosse, dat van den H. Augustinus
 reerijg ghebzaeght is ghewerst/ of dit een houwe-
 lyck mochte genoemt worden/ als twee bye per-
 soonen/ malkanderen voor alydt, of / ghelijck den
 Text heeft/ tot'er doot toe, trouwe beloofden / ende
 versameldē om kinders te teelen/ de Glosse seght dat
 Augustinus heeft geantwoort/ dat sae: Doch indien
 se van booz-nemen waeren/alleenlijck booz eenen
 sekeren tijdt/saelen te blijben/oste geene kinders
 boozt te bzenghen / dat het alsdan gheen houwe-
 lijck en mochte ghenoeemt worden/maer dat se in
 haer

haer ghemoet ober-spel deden/naemelijck als den man van booz-nemen was eene andere te trouwen/die rycker of weerdigher was als de ghene die hy by hem hadde/ om dat hy aisan met dese leste / ghelijck'er staet in den Text / gheene houwelijckche (maritale consortium) versaelinghe ofte by-een komste en hadde: Maer op dan de Glosse wederom seght: Want ten kan gheene huysvrouwe ghe-noemt worden met de welcke yemant contracteert, tot dat hy eene vindt die weerdigher zy.

Dolght dan nyt de woorden vande Glosse, en vanden Text selve / dat soo wanneer twee bype personen / alhoewel niet solemnelijck / malkanderen Voor alijit, of / tot'er doot toe, trouwe beloufden/ met booz-nemen van kinders te winnen/ dat haere versaelinghe eene houwelijckche versaelinghe was / ende dat de vrouwe persoon / eene huysvrouwe mochte ghe-noemt worden.

Maer yemant sal my in vraghen: waerom worden se dan in 't Decretum, Concubynen ghe-noemt?

Ick antwoorde: om dat'er gheene houwelijckche contracten noch booz-waerden en waeren tusschen beyde ghekommen/ ofte dat se niet solemnelijck ghetrouwt waeren.

Wel aen nu: wy hebben dit altemael bast nyt d'eyghen woorden van onse Gheestelijcke Rechten, ofte van het Decretum Gratiani, Dat'er in booz-tijden twee soorten van Concubynen gheweest sijn: de eene soorte was wettich, de andere onwettich: De onwettighe waren de ghene/ die alleen voor eenen sijn werden ghebruyckt; van dese seght de Glosse op Cap. 15 qui, op het leste / dat soo een Concubinatschap gantsch onghoorloft was: want dese Concubynen waren soodantghe/ als nu ter tijde sijn de geue die wy in onse tale eyghentlijck By-sisters noemen/ dat is / die erghens van een byp ofte ghetrouwt mans persoon / op een kamer onderhouden worden / om met haer te boeleren / ofte t'horeren.

De Wetighe waeren / die met een byz manns
 persoon onderlinghe trouwe hadden gedaen van
 tot'er doot toe, of / voor altydt, samen te blijven / en
 kinderen boozt te byenghen : Dese / ghelijck wy
 ghehoort hebben / werden huysvrouwen genoemt:
 den H. Augustinus seght dat haere verfaemlinghe
 niet onbeguaemlyck een houwelijck mochte ghe-
 noemt worden : De Glosse op *cap. omnibus. dist. 34.*
 dat se aenghenomen werden met eene houwelijck-
 sche affectie &c.

Indien ghy my braeght / of'er dan gheene an-
 dere huysvrouwen en waeren als dese :

Ick antwoorde met de Glosse op *Cap. Is qui.* dat
 sae : Want daer waeren vrouwen die solemne-
 lijk ghetrouwt waeren / dat is / met houwelijck-
 sche Contracten / boozwaarden / ende andere din-
 ghen / die de geestelijcke ende bozgherlijcke Rech-
 ten bereytschten / ende daer waeren andere die met
 dese solemniteyten niet ghetrouwt en waeren /
 dese leste seght de Glosse op *Cap. Is qui.* sijn de gene
 van de welke gheseyt wordt : Voor eene huysvrou-
 we ; ofte in de plaets van eene huysvrouwe eene Concu-
 byne hebben.

Oyt dese leste glosse blijkt nu klaer / dat de
 questie die hier nu is tusschen ons / ende loopt op
 dese woorden van Gratianus : Die gheene huysvrouwe
 en heeft &c. niet en is van Concubynen, die maer voor
 eenen tijdt waeren / ghelijck'er staet *C. 32. Quast. 2.*
c. 6. welckers Concubinaetschap onwettigh was, *ibi-*
dem c. 5. welckers Concubinaetschap gantschelijck on-
 gheoorloft was. *Dist. 34. Cap. Is qui.* verbolgens met
 de welke jemandt hoereerde / ghelijck nu ter tijt
 een mans-persoon soude doen / die een By-sister,
 soo wy die noemen / onderhout :

Maer de questie is van de ghene / die haere
 trouwe voor altydt, of tot'er doot toe, maet niet
 solemnelijck / aen een byz mans-persoon hadden
 gegeven / met booznemen van kinders te reelen /
 ghelijck'er staet *Cap. Is qui.* ende *C. 32. Quast. 2. c. 5.*
 van de welke gheseyt wordt dat haere trouwe
 niet

niet onbequaemlijck een houwelijck mochte ghesnoemt worden. *Ibidem c. 6.* van de welke geseyt wordt dat de houwelijckche affectie haer huysvrouwen maeckte. *Dist. 34. Cap. Omnibus servis:* Dit sijn de Concubynen, seght de Glosse op *Cap. Is qui*, van de welke gheseyt wordt; In de plaetse van eene huysvrouwe, eene concubyne hebben, ergo van dese leste Concubynen is onse questie/ ende niet van de eerste net de welke semant hoereerde ofte hoerleerde

Hier opt volght nu/ Domine mi, dat ghe in ulven Antwerpschen Uyl Pag. 13. ofte eenen groven misflach ghedaen / ofte bedzoghcn hebt: Want daer spreeckt ghy aldus: De Religie en dooght niet wanneer daer in, gronden worden geleght van een roekeloos, onghebonden, ende onkuys leven, ghelijck de Roomsche Religie doet: Die gheene vrouwe en heeft, seght Gratianus, MOET in de plaetse vande selve een by-sister hebben.

Dit is dan nu argument:

De Roomsche Kercke leert dat de ghene die geene vrouwe en heeft / in de plaetse vande selve een by-sister MOET hebben:

Maer soo eene leertuge leght gronden van een roekeloos/ onghebonden / ende onkuys leven:

Ergo de Roomsche Kercke leght gronden van een roekeloos/ onghebonden/ ende onkuys leven. Der volghens en dooght se niet.

Hier kan nu jeder een sien (ten zy dat hy blinder zy als eenen mol/ of niet sien en wil) dat ghe/ ghelijck ick gheseyt hebbe / ofte eenen misflach ghedaen / ofte bedzoghcn hebt.

In forma dan: Ick ontkenne de Minor, ende loochene dat de Roomsche Kercke / met soo eene leeringhe/ van de welke hier alleen de questie is / gronden leght/ ofte opt in booztijden geleght heeft van een roekeloos / onghebonden / ende onkuys leven.

Datse die nu ter tijdt niet en doet / is klaar: Want alhoewel dat de houwelijcken / die / boozdesen / ghecontracteert werden in 't hemelijck/ valdeerden ende bestonden / nochtans om ghe-
wicht

wichtighe rebenen/ sijn soodanighe houwelycken
 naderhandt van de Roomsche Kercke gedeclareert
 ontwerrigh te sijn: Dit sult ghy vinden in 't De-
 cretum Gratiani. C. 30. *Quaest. 5 c. 1.* alwaer staet:
 Dat het houwelyck niet werrigh en zy, ten zy dat de vrou-
 we, van de ouders en naeste vrienden, volgens de wetten
 ghedoteert werde, ende daer naer, van den Priester, ghe-
 lyck het de maniere is, met ghebeden en offerhanden ghe-
 zeghent werde. By dese declarate blyft de Room-
 sche Kercke noch hebeden/ ende hier dooz en worden
 gheene gronden gheleght van een roekeloos ofte
 onkups leven/ Ergo nu ter tijt en leght de Room-
 sche Kercke/ in dese materie/ gheene gronden van
 een onkups ofte roekeloos leven: ten zy dat de
 Ghereformeerde willen bekennen dat-se self sooda-
 nighe gronden legghen / wanneer sy de haere be-
 dwingen te comparereren booz den Magistrat en
 Predikanten/ om te trouwe in 't openbaer/ appo-
 berende alsoo met hun eygen practycke 't gene
 de Roomsche Kercke dies- aengaende gestelt heeft.

Wat oock de Roomsche Kercke/ noyt in boozle-
 den tijden/ met dese woorden/ die gheene huysvrouwe
 en heeft &c. Gheene gronden van een roekeloos le-
 ven gheleydt heeft/ blyckt vut al het boozgaende
 soo klaer als den dagh: Want de Glosse op *cap. 15
 qui.* seght/ dat die woorden moeten verstaen wor-
 den van eene Concubynne, die haere trouwe hadde
 ghegheben tot'er doot toe, die werrigh was / die
 eene huysvrouwe mochte ghenoemt worden / die
 dooz de houwelycksche affectie eene huysvrouwe ghe-
 maeckt wiert, welckers trouwe niet onbequaem-
 lijk een houwelyck mochte ghenoemt worden &c.

Maer soo eene trouwe wiert in booztijde booz
 goet ghehouden van de Kerckelycke en borgherlycke
 Rechten: van de Kerckelycke: Want/ volgens dese/
 die soo ghetrouwt waeren en mochten malkan-
 deren noyt verlaten. *Cap. Audite; Sy moesten sae-
 men leven tot'er doot toe: C. 32. q. 2. c. 6.* Sy en
 werden niet afgheweyt van de communie. *Cap.
 1: qui.* De borgherlycke Rechten desghelijcx / vergeren
 Icken

leken die Concubijnen gheschick als by huystrouwen soo men kan sien by Iustinianus *Novella 10 c. 5.*

Ergo nu blycht het dat D. C. ofte eenen groben mislach/ gedaen / ofte de wenschen bedrogen heeft / wanneer hy seght dat de Roomsche kercke met dese woorzen : Die gheene huysvrouwe en heeft, &c. gronden leght / oft opt gheleght heeft van een onkups ofte roekeloss leven / alsoo men hier niet en spreekt van hoerterpe / maer van wettighe trouwe.

Maer blijft nu onsen kluppel heers-dichter / die wy te bozen hebben hoorren segghen / dat onse Gheestelijckheydt by-sisters moet hebben in de plaetse van huysvrouwen? Nu kan immers jeder een sien dat hy niet gheexcuseert en kan worden / sien minsten van een Poëtische leughen / dat is / van een verdrachtel : Want ist saeken dat hy dooz By-sisters verstaet / vrouw-persoonen met de welke jemant hoertert ofte boeleert? Het Decretum seght dat het selfs aen wereltse personen niet geoorloft en is / soodanighe vrouw-persoons te hebben: Indie hy dooz By-sisters verstaet / die haere trouwe voor al. uit hadden ghegheben / en wettighe waeren: 't is eben-wel onwaerachtich : want dooz de andere Decreten, wort self alle by-woonsse van vrouwen de Priesters verboden.

Hoozt nu Myn Heer, hoe veel dat sck u toe-gebe: Ich ghebe u de vryhepde om dese woorzen: Die gheene huysvrouwe en heeft &c. te nemen soo't u heest: Wilt ghy hebben dat'er staet: hy MOET eene by-sister hebben: ofte wel 't is hem geoorloft eene te hebben: hoe wilt g'het nemen?

Neemt ghy het eerste? Het Decretum selve inde Glosse verklaert dat hier ghesproken wort van eene By-sister die wettigh was / die eene huysvrouwe mochte ghenoeemt worden &c. stelt nu hier benefsens den Text / ende ghy sult bevinden dat'er geen swaerighept is: Wat seght den Text *Cap: 15 quis* dit sijn de woorzen: Dat hy met de versaeminghe van eene vrouwe te vreden zy, ofte van eene huysvrouwe, ofte van

van eene Byster: **Want/ seght den volgenden text**
cap. Christiano. 'T en is niet gheorloft twee vrouwen sa-
 men te hebben. **Dit is dan den echtighen sin: Hy**
MOET een van beyden doen: **Is** saeken dat hy
 sijne trouwe voor altijd gegheven heeft (alhoewel
 niet solemnelck) aen eene vrouwe-person die hy
 met houtwelijcksche liefde bekennt / die liefde ende
 trouwe maecht haer eene huysvrouwe: **Hy MOET**
 dan hy dese alleen blijven tot'er doot toe / sonder
 eene ander te nemen: **Is** saeken dat hy solemnelck
 met eene vrouwe ghetrouwt is: **Hy MOET** die al-
 leen houden / sonder eene andere te trouwen / want /
 hy moet met EENE vrouwe te vreden zijn: *Cap: Is quis,*
 ofte / met EENE die hy solemnelck getrouwt heeft:
 oft met eene die hy niet solemnelck getrouwt heeft:
Want / 't is onghoorloft twee vrouwen saemen te hebben
Cap. Christiano, soo **MOET** hy dan de eene behouden
 of d'andere.

Ghy sult my vraghen / waerom dat ick te bo-
 ren van alle dese dingen niet eens gherept hebbe?

Wynen twiffel ick hebbe vande verseydent-
 heyt der Conuuluen / op dien tijt wel gheueren:
 want het Decretum van Gratianus dies aen-gaende
 licht klaer: maer ick hebbe u willen hoozen heel
 verbulderen op dat ick u daernaer te betrouwende
 lichter sou konnen vatten.

Wilt ghe nu in de plaetse van het woordkeken
MOET, gheselt hebben / **MACH**, of **'T IS GHEOOR-**
LOFT, 't sal eben-wel bloepen: **Want** dan is't we-
 derom desen sin: **Aenghesien** dat het onghoorloft is
 twee vrouwen saemen te hebben, **is** dat hy **EENE** niet
 solemnelck ghetrouwt heeft / hy **MACH** se behou-
 den / maer tot'er doot toe, want hy en maghe niet
 deursenden. *Cap. Audite.* **Is** dat hy eene solemnelck
 ghetrouwt heeft / dan en is'er gheen questie.

My dunckt dat ick u nu hooze segghen: **Is**
 saeken dat hier gheene meerdere swaertigheyt is /
 waerom en heeft men dan dat woordkeken **MOET**
 in het Decretum niet laeren staen?

Ich antwoorde: om dat het blyckt in u selbe /
 datmen dit koste misbruycken: want daer ghy

wel kost wren dat het Decretum niet en sprack
 van soodanighe vrouwen met de welke yemant
 besonderlyck Boeleert ofte hoereert, maer van soodanighe die vooz haer leben gherrontwt waeren /
 alhoewel niet solemnelijck / ende die wettich waeren etc. wat souden de ghene ghedaen hebben die niet en wisten het onderscheydt tusschen eene onwettighe Concubyne ofte eene Boeleester, en tusschen eene wettighe Concubyne / ofte eene getrouwde? men moeten niet verre gaen: want ick en twijffele niet ofte utwe ghemeente heeft haer laeten voozstaen dat het Decretum van gheene andere en sprack als van eene Boeleester, ofte van soone die de Nederlanders een Kaemer.kat, ofte een Byfister noemen / welke woorden in onse tael noyt anders en worden ghenomen als in't quaet / ofte vooz soodanighe vrouw-per soonen / de welke met yemant / in 't besonder Boeleren. Maer upt wederom blijck dat ge niet sonder bedrog dit woorden Byfit, sine additamento, sonder byboeghsel / ghebruyckt hebt / alsoo ghy wel wist dat Concubyne in het Decreet eene heele andere sacche beteckende / als by ons het woorden Byfit, of Byfister: Alsoo heeft byten twijffel utwe ghemeente / volghens utwe woorden / ghemeynt dat de Roomsche Kercke gheboort eene Kaemerkat, oft Boeleester te houden in de plaets van eene wettighe hupsvrouwe: sijt ghe van verwondert dat ick u beschuldicht hebbe van valscheyd? Dit zy de eerste antwoorde.

De tweede sal ick u gheben / als ghy my sult de reden gheseyt hebben waerom dat in vwen Ghereformeerden Bybel / die glossen van my boven verhaelt / die soo vele sacren in nwe oude Ghereformeerde Bybels ghestaen hadden / uptghescheyt sijn.

84

AENSPRAKE

Tot den Autheur van het Schrifte
ghenoemt het *Laetste Obyffel.*

Hier mede / Domine, wisc dat ge zijdt / neme ick
mijn afscheydt / ende blijbe uwen vrentdt :
want alhoewel dat ick u in dit schrifte wat sterck
inden hant hebbe ghebeten / t' is nochtans (soo
ghe fiet) alles in vrentschap gheschiedt. Nu
hebbe ick booz' t' leste u noch van eenighe dingen
te waerschoutwen.

1. Dat ghe booztaen niet meer en roept ghe-
lijck ghe doet Pag: 11. Den Iesuyt is in den strick, en
moet hier van sijn hayr laten, en meer dierghelijche
niet het welcke uw boeckken bezaept is; en doet
dat niet meer / booz dat ge sult de upthomste van
de saecke ghesien hebben / andersins t' schijnt dat
ghe triumpheert booz de vterozte.

2. Waer toe dienen alle die onbeschaemde en-
de boddighe kluppel. veerskens met de welcke
uwe boeckkens besmeurt sijn? ghy mooght nu
ghelooven soo t' u belteft / spt seker dat uw' e' zen
volck / die maer eenighe versautw hebben / is /
daer in outsticht sijn.

3. Sou konnen ghebeuren dat ghe een uwe
ghemeente twee dinghen / namelijk aengaende
dit schrifte sout konnen wijs-maecten om haer te
paepen.

Der eerste. Dat ick nu schoon spzake / ober sulcx
de saecke schijn op te geben : Dit te segghen waer
mijne belectheydt misbruycken : Moest het niet
noorsakelijck eens een eynde sijn van uwe scheld-
woorden en bulbertagen / daer ghe bykans meer
uw' papier mede bekladt als met goede betwijfen /
ghelijck het nu niet er daer noch vlijekt npt alle
die sijn dichten die ghe achter uw' boeck hebt
laten stellen? aenghesien dan dat ghy goene maec-
te

te en hselte/ick hebbe u met een goet exempel wille
ken boozgaen; volghet my nae/ist dat ghekont/
ende en seght niet dat ick de saecke opghebe om
dat ick redelijck handele: Immers de saeck wijst
contrarie upt.

Het tweede: Ghy sout uwe gemeente misshelen
willen paepen met te segghen: Siet daer/ hoe
dat den Iesuyt nu verlegghen is/ hy komt hier nu
met een stuck alleen te boozschijn ghestreken/ is
dat niet een teeken dat hy in t'gheheel op alle
stucken niet en kan antwoorzen?

Heen noch/ lieve Vriende, want ick hebbe hoben
de reden gesepdt waerom dat ick dit soo ghedaen
hebbe: Immers ghy mooght aen uwe gemeen-
te wijs maecken dat ge begeert/ houdt maer eens
boet hy steck/ ende uwe ghemeente/ indien my
Godt het leven spaert/ sal sien dat ick niet berle-
ghen en ben/ want soo haest en sal ick uwe ant-
woorde op dit stuck niet ontfanghen hebben/ ofte
de andere stucken sullen allenskens her een naer
het ander volghen/ ende sal betoouen dat schier
niet een is/ daer ghe het point van de swartelheyt
recker.

Ten lesten Ick en gheloobe niet dat ghe soo
stout/sult sijn dat ge uwe gemeente sout durben
wijs maecken/ dat/ al wat ick hier in dit schryft
vande Wettighe Concubynen hebbe betwefen/ inde
oude Drucken van Gratianus niet te binden en is
nochtang indien ghe sout durben bestaen dit te
segghen/ uwe ghemeente mach wel verseker
sijn dat ick u van contrarie kan overrugghen
alhoewel ick tot noch toe gheene oude drucken
ghesien hebbe: Heemt maer eens de penne inde
handt/ ende verantwoorde u als een man (maer
sonder schelden en lasteren) ende ick sal het met
de daet selbe doen blijcken.

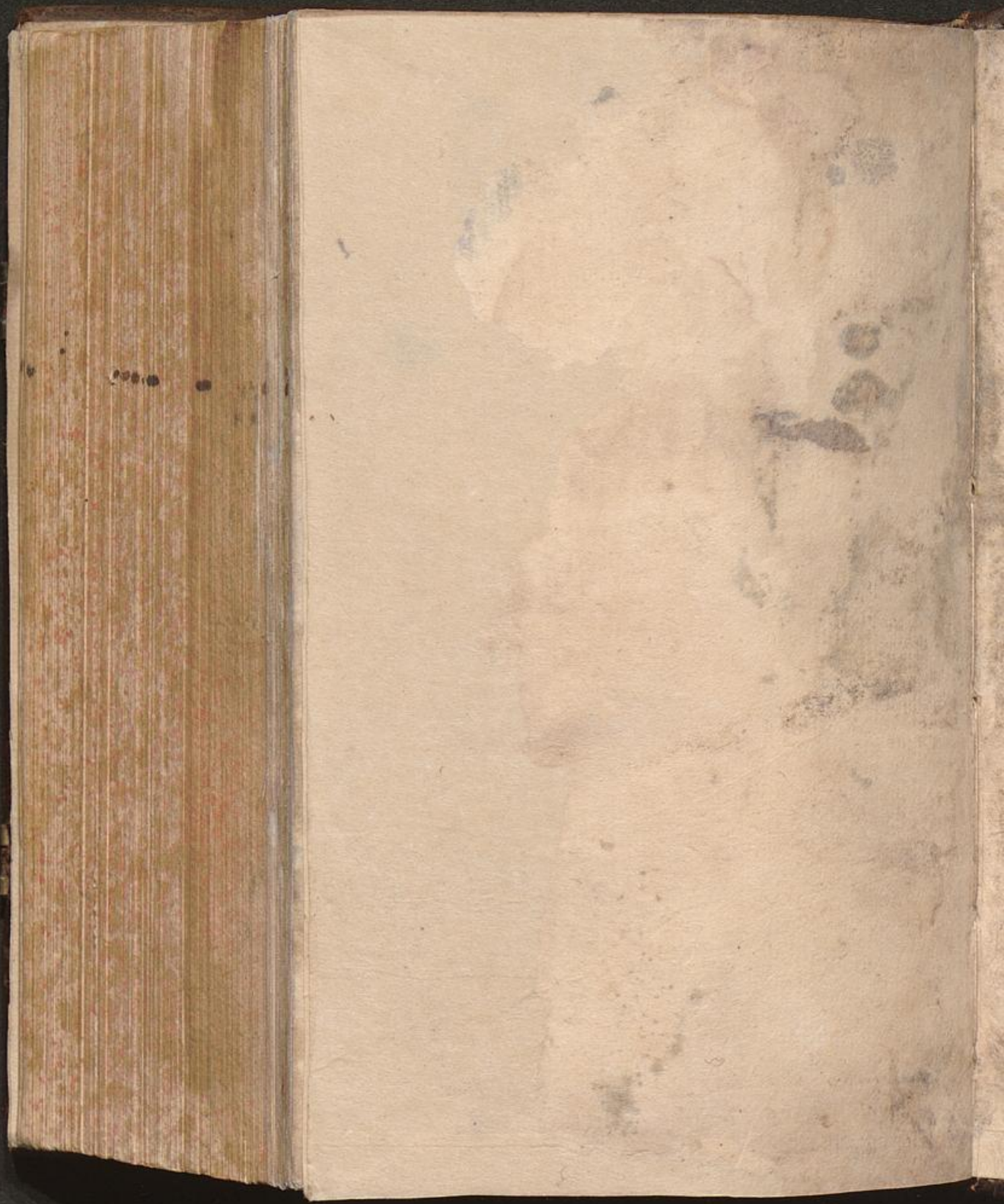
Vacti wel ende zijt den Heere bevolen.

TOT WEDER-SIENS

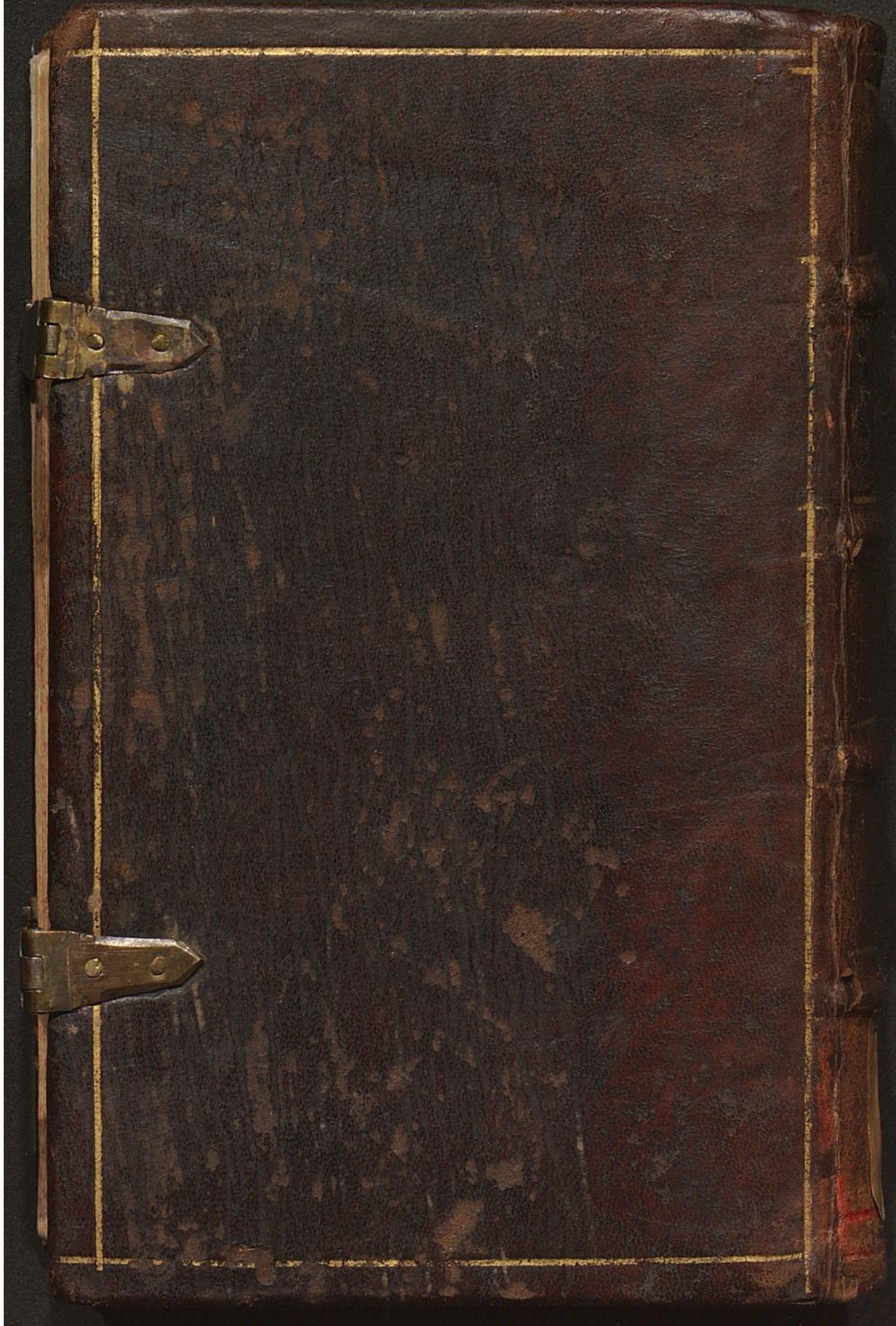

CONTROVER
HAZARD
PART. 5.

Th

6194